

Tilburg, 5 december 2022

Provincie Noord-Brabant
College van Gedeputeerde Staten
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch

Kenmerk: RO 07.50-2144-jv
Betreft: Ontwerp-beleidskader Wonen en werken, C2305099

Geacht College,

Graag bieden Vereniging Natuurmonumenten, Brabants Landschap en de Brabantse Milieufederatie hierbij onze zienswijze aan op het Ontwerp-beleidskader Wonen en Werken. Wij doen hierbij een aantal aanbevelingen die we onderverdelen in de volgende hoofdonderwerpen:

- Zuinig ruimtegebruik
- Natuur en landschapsinvestering bij nieuwe bebouwing en installaties
- Duurzaam bouwen (milieu- en natuurinclusief)
- Rood- voor groen constructies

Zuinig ruimtegebruik

Aanbeveling 1: Maak zoveel mogelijk gebruik van bestaande locaties en terreinen

U geeft aan (p. 14) 'dat zoveel mogelijk gebruik wordt gemaakt van bestaande locaties en terreinen. Maar dat om te voorzien in de energietransitie, circulaire economie en de groei van bestaande bedrijvigheid die extra ruimte vragen toch uitbreiding nodig is'. Het uitbreiden van bedrijventerreinen geeft een extra belasting op de natuur. Zo treedt onder andere verlies van leefgebied en versnippering op, maar ook geluid- en lichthinder. Dit tast de staat van instandhouding aan van planten en dieren. Verder willen wij nog verwijzen naar de zaak Wijkevoort in Tilburg als casus. Hierin benadrukken wij het belang van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van open, onaangestast agrarisch coulisselandschap.

- Ook zonder uitbreiding van industrieterreinen kan voorzien worden in de energietransitie en circulaire economie. Denk hierbij bijvoorbeeld aan energiebesparende maatregelen voor gebouwen, bij vernieuwingen van een pand gebruikmaken van duurzame materialen, efficiënt ruimtegebruik en samenwerking tussen bedrijven voor bijvoorbeeld gedeeld en multifunctioneel ruimtegebruik. Neem op dat de energietransitie en omschakeling naar een circulaire economie in principe plaatsvindt binnen de grenzen van de al bestaande bedrijventerreinen. Het uitbreiden van deze terreinen dient pas plaats te vinden als dit niet mogelijk is.

Aanbeveling 2: Betrek ook natuurorganisaties bij het maken van regionale afspraken bedrijventerreinen voor de vestiging van (X)XL-logistiek (> 3 hectare)

De doorontwikkeling van bedrijventerreinen en de vestiging van (X)XL-logistiek legt vaak een grote druk op de natuur. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het verlies van natuuroppervlakte, versnippering en invloeden van licht, geluid, stikstof, geluid.

- Wij denken graag mee bij het maken van regionale afspraken over op welke terreinen vestigingsmogelijkheden voor (X)XL-logistiek behouden blijft en voor welke locaties voor het overige grondgebied de vestigingsmogelijkheden voor (X)XL-logistiek beter beperkt kunnen worden.

Aanbeveling 3: Maak water en bodem echt sturend

U geeft aan (onder andere op p. 16) dat het nodig is om het landgebruik aan te passen aan het water- en bodemsysteem, in plaats van andersom. Wij zijn blij met deze insteek en vragen u om hier nu ook echt regie op te nemen. Wij zijn daarbij benieuwd welke uitgangspunten u gaat hanteren om gebieden, zoals u in het beleidskader aangeeft 'te vrijwaren van bebouwing vanuit het oogpunt van waterveiligheid of vanuit de doelen voor biodiversiteit en waterkwaliteit' en hoe u dit ruimtelijk gaat borgen, ook in lijn met de brief Bodem en Water sturend van het ministerie van I&W. De door u voorgestelde signaleringskaart (zie p. 60) lijkt ons hiervoor onvoldoende.

- Wij stellen voor de volgende tekst op te nemen in het beleidskader op p. 62: (tekst beleidskader) 'In de nieuwe bestuursperiode wordt daarom gewerkt aan een nieuwe uitvoeringsagenda gebiedsgerichte aanpak stedelijke transformaties.' (Aanvullende tekst) 'Samen met gemeenten, natuurorganisaties, waterschappen en bewoners zullen we gebieden aanwijzen die gevrijwaard worden van bebouwing. Hiervoor formuleren wij gezamenlijk de uitgangspunten in de Uitvoeringsagenda.'

Natuur en landschapsinvestering bij nieuwe bebouwing en installaties

Aanbeveling 4: Landschapsinvesteringsnorm voor alle nieuwe bebouwing en verharding

U geeft aan dat niet alles overal kan. Evenwichtig investeren is nodig om aan alle belangen te voldoen.

- Wij zouden graag zien dat het afkomen van winsten van verstedelijking ten behoeve komt aan het opknappen van het Brabantse landschap (zoals een groene dooradering). Bijvoorbeeld door voor iedere m² aan nieuwe verharding, 5 m² landschapsversterking toe te passen.

Aanbeveling 5: Neem regie op de cumulatieve effecten van bronnen op natuurwaarden

Op p. 43 heeft u het over aandacht voor een goede bronnenmix binnen het Brabantse energiesysteem. Gemeenten zijn aan zet om geschikte energiebronnen (warmte en elektriciteit) te vinden en te ontwikkelen. Wij zien dat het aantal bronnen toeneemt en zodoende de energietransitie zal versnellen. Maar wij zien ook risico's vanwege de onbekendheid van effecten van (met name warmte-) bronnen op natuurwaarden.

Met name bij het gebruik van lokale warmtebronnen zoals aquathermie, zonthermie, geothermie en bodemwarmte is nog zeer weinig bekend over de cumulatieve effecten hiervan op onder andere onze bodem en waterkwaliteit en daarmee op hele ecosystemen. Net zoals één windmolen (geplaatst buiten waardevol natuurgebied) een onaanzienlijk effect kan hebben op voorbij vliegende vogels, hebben meerdere windmolens bij elkaar wel degelijk een (exponentieel) negatief effect op de vogelpopulatie. Gelukkig is er steeds meer bewustwording voor een natuurinclusieve energietransitie en zijn maatregelen hiervoor steeds meer bekend.

Dat is echter niet het geval binnen de warmtetransitie. Mogelijk leggen meerdere aquathermie projecten in dezelfde rivier hele vismigraties stil. Misschien hebben geothermieprojecten en bodemenergie-systemen gezamenlijk wel degelijk grote negatieve effecten op de bodemkwaliteit. Daarom verzoeken wij u om:

- Regie te nemen op mogelijke cumulatieve effecten;
- Kennisleemten op te vullen door nieuwe onderzoeken te stimuleren. Wij stellen voor om de volgende tekst aan te vullen 'Hernieuwbare energiebronnen zoals zon en wind kennen de uitdagingen dat ze veel ruimte vragen en het leveringsprofiel niet regelbaar is.' In de Uitvoeringsagenda nemen we het onderzoek naar kennisleemtes mee in de afwegingen voor kaders die gegeven worden voor locaties van warmte- en koudeopslag.;
- Bestaande en nieuwe (warmte)projecten te monitoren op effecten op natuurwaarden.

Duurzaam bouwen (milieu- en natuurinclusief)

Aanbeveling 6: Bouw water- en klimaatrobuust

In het rapport 'Zonder water, geen Later' van de onafhankelijke droogtecommissie wordt het advies gegeven aan de provincie om bij de verstedelijkingsopgave drinkwaterbesparing te realiseren. Onder andere door verplichte opvang van hemelwater mogelijk te maken en bredere toepassing van grijswater binnen huishoudelijk gebruik.

- Wij vragen u om aan te geven hoe u concreet invulling aan dit advies gaat geven.

Aanbeveling 7: Maak een 'natuurinclusieve' verstedelijkingsstrategie

U geeft op p. 20 aan dat woningen en bedrijven op een andere manier van warmte moeten worden voorzien. Op p. 23 zegt u dat de vernieuwing van oudere wijken essentieel is vanuit energie, klimaat, gezondheid en sociale cohesie. Wij delen deze visie en raden aan om koppelkansen te benutten, zoals door bij de aanleg van (nieuwe) warmtenetten en wanneer een straat toch opgebroken moet worden, goed te kijken waar een 'plus op natuur' gerealiseerd kan worden. Zo worden diverse opgaven, zoals de warmtetransitie, biodiversiteitscrisis, hittestress, gezondheid, brede welvaart et cetera in één keer aangepakt. Wij willen u hierbij het volgende meegeven:

- Op p. 46 spreekt u over 'Goed wonen voor iedereen'. Wij hopen dat u hiermee ook de soorten bedoelt die nestelen, wonen en foerageren in gebouwen. Want met dit beleidskader huisvest u niet alleen mensen, maar ook (beschermde) dieren, zoals vogels, insecten en vleermuizen! Dat komt echter nog niet goed terug in het beleidskader. Maak van natuurinclusief (ver)bouwen de norm, door eisen te stellen aan nieuwe projectontwikkelingen rondom soorten-huisvesting en subsidies beschikbaar te maken voor particuliere (ver)bouwers. Ga inzetten op bewustwording bij (ver)bouwers, aannemers en gemeenten dat natuurinclusief bouwen de norm is en welke subsidies hiervoor beschikbaar zijn.
- Wij verzoeken u om een tekstkader toe te voegen waarin u het probleem rondom de versnelling van de warmtetransitie (door collectieve isolatiemaatregelen) benoemt in relatie tot de biodiversiteitscrisis. Geef daarbij het belang van huisvesting voor soorten aan, juist ook bij de transformatie van bestaande gebouwen. In het planMER staat dit probleem wel benoemd, maar dit wordt nergens erkend in het beleidskader, terwijl dit een groot risico is.
- Op p. 38 zegt u dat ook binnen stedelijke gebieden wordt gezocht naar mogelijkheden om de biodiversiteit te vergroten. Wij willen u vragen om deze zin te vervangen voor '...worden mogelijkheden aangegrepen om de biodiversiteit te vergroten' en hier expliciet aan toe te voegen: 'We verkennen de mogelijkheden om een plus op natuur te realiseren en natuurinclusief te (her)bouwen en isoleren'. Zo dragen niet alleen nieuwe woningen mee aan de opgaven voor gezondheid en de energietransitie (zoals u noemt op p. 28), maar ook de 80% bestaande woningen die getransformeerd dienen te worden.
- Op p.60 verwijst u kort naar een Storymap natuurinclusieve verstedelijking en benoemt u dat er de komende jaren een aanpak wordt uitgewerkt. Wij dragen natuurlijk graag bij aan het uitwerken van deze aanpak! Woningen worden echter nu al in rap tempo geïsoleerd en daarmee verdwijnen verblijfplaatsen voor soorten. Ook nu is een aanpak dus al nodig! Wij raden u aan om te verkennen wat er op korte termijn al gedaan kan worden om natuurwaarden te behouden en te verbeteren, zoals de provincie Utrecht met het (pre) Soorten Management Plan doet.
- Wij verzoeken u om gemeenten, installateurs en particulieren actief kennis mee te geven over de Wet Natuurbescherming bij bouw- en isolatiemaatregelen en bieden hierbij onze hulp aan. Wij vrezen dat de Wet Natuurbescherming vaak wordt vergeten en bouw en isolatieprojecten hierop voorrang krijgen. Strengere handhaving op de Wet Natuurbescherming is noodzakelijk.
- Op p. 59 wordt aangegeven dat de provincie zoveel mogelijk aansluit bij bestaande monitoringssystemen om de effecten van verstedelijking te monitoren. Neem daarin ook monitoring op natuurwaarden mee.

Aanbeveling 8: Focus op circulair én biobased (ver)bouwen

U geeft aan dat u samen met ketenpartners werkt aan een raamwerk met indicatoren en ambitieniveaus voor circulair bouwen: 'het Nieuwe Normaal' (p. 60). Wij vinden het goed om te lezen dat circulair bouwen het nieuwe normaal moet worden. Tegelijkertijd missen we focus op biobased bouwmaterialen en op de bestaande bouw.

De meest gebruikte materialen voor isolatie zijn momenteel onder andere steenwol, glaswol, EPS, PUR en PIR. Biobased isolatiematerialen (zoals vlas, hennep, wol, miscanthus, jute, kurk en melkzuurkorrels) leveren een dubbele bijdrage aan de Nederlandse/Brabantse klimaatdoelen: een circulaire economie én de energietransitie (doordat ze isoleren, besparen ze energie en dus CO₂ en omdat het materialen betreft die tijdens hun levensduur CO₂ opnemen).

Niet alleen zijn biobased bouwmaterialen prettiger en gezonder om mee te werken en in te wonen, ze hebben een kleinere ecologische voetafdruk in vergelijking tot standaard isolatiemateriaal en zijn hernieuwbaar binnen de eigen levensduur. Ze kunnen bovendien lokaal geproduceerd worden en daarmee een nieuw verdienmodel vormen voor Brabantse boeren.

- Wij vragen u om in het beleidskader biobased bouwmaterialen toe te voegen en de mogelijkheden voor biobased bouw- en isolatiematerialen zoveel mogelijk mee te nemen.
- Wij verzoeken u om u niet alleen te richten op circulaire/biobased nieuwbouw, maar met name ook veranderingen teweeg te brengen in de bestaande bouw.
- Met circulaire en biobased bouwmaterialen kan de isolatie- en bouwopgave de komende jaren duurzamer worden uitgevoerd. De Brabantse Milieufederatie denkt hier graag over mee, bijvoorbeeld door een overzicht van biobased en circulaire bouwmaterialen op te stellen en door mee te werken om biobased en circulaire bouwmaterialen bekender en vindbaarder te maken.

Rood- voor groen constructies

Aanbeveling 9: Neem kaders op voor nieuwe landgoederen

U geeft het volgende aan over vastgoed in het landelijk gebied (p. 14): 'Er is een spanningsveld tussen de inzet op inbreiding voor wonen en werken en de transformatieopgave van leegkomend vastgoed in het landelijk gebied. Voor de transitie binnen stedelijk gebied is een programma nodig (woningen, bedrijven en voorzieningen), aan de andere kant wil de provincie leegstand in het landelijk gebied voorkomen door bij de locatie passende functies (wonen, werken, recreatie, natuur) te ontwikkelen'.

U geeft in uw beleid aan dat tot 2030 gemiddeld jaarlijks ruim 13.000 woningen aan onze voorraad worden toegevoegd (p. 14). Het aantrekkelijk maken en opstellen van een stimulerende regeling voor het vormen van landgoederen met mogelijkheden voor wonen, werken, duurzame voedselvoorziening en ontwikkeling natuur draagt hier aan bij. Hieronder vindt u enkele aanbevelingen:

- In het Brabantse Streekplan van 1992 heeft de provincie de basis gelegd voor het Brabantse landgoederenbeleid van de afgelopen decennia. Als afwijking van het principe om versterking in het buitengebied tegen te gaan was ter versterking van de ruimtelijke kwaliteit een uitzondering mogelijk. Rode functies werden toegestaan als er gelijktijdig een aanzienlijke oppervlakte nieuwe natuur werd gerealiseerd. Het rood en groen samen vormt een nieuw landgoed. Dit beleid is uitgewerkt in de nota 'Rood voor Groen, nieuwe landgoederen in Brabant'. Wij verzoeken u om in het beleidskader Wonen en Werken de verwijzing te maken naar het Brabantse Landgoederenbeleid en dit bestaand provinciaal beleid nadrukkelijk de basis te laten zijn voor landgoederenontwikkeling.

De laatste jaren zijn nieuwe initiatieven voor landgoederen niet altijd gerealiseerd. Dit had te maken met invloed op het Natuurnetwerk en/of beekdalstructuren en met dat voor dit soort initiatieven vaak meerdere vergunningen nodig zijn die niet door hetzelfde bevoegd gezag of dezelfde vergunningverlener beoordeeld worden. Afstemming ontbreekt vaak waardoor de besluiten niet gelijktijdig worden genomen of in samenhang worden beoordeeld. Wij hebben daarom de volgende aanbevelingen:

- Wij verzoeken u sturing te geven op geschikte plaatsen voor het ontwikkelen van landgoederen om daarmee ook onnodige discussies te voorkomen. Neem als kader op dat landgoederen niet in het Natuurnetwerk en in een beekdal worden toegestaan. Wij stellen voor de volgende tekst op te nemen in het beleidskader: 'Landgoederen worden niet in een Natuurnetwerk en/of beekdal gerealiseerd. In het ruimtelijk beleid (Omgevingsverordening) van de provincie zullen in overleg met natuurorganisaties, gemeenten en in de gebiedsprocessen voor de Natura 2000-gebieden gebieden worden aangewezen waar de ontwikkeling van landgoederen mogelijk is.'

- Provinciaal loket: richt een loket (provinciaal contactpersoon) in waar zowel gemeenten als initiatiefnemers terecht kunnen met vragen. Een centrale loketfunctie kan zorgen voor een snellere doorlooptijd van de procedures en kan zorgen voor een verlaging van de kosten die procedures met zich meebrengen. Voor het Natuurnetwerk heeft de Werkeenheid NNB een inmiddels bewezen toegevoegde waarde om initiatiefnemers te ondersteunen.

Wij gaan graag met u in gesprek over de verdere doorontwikkeling van het Brabantse Landgoederenbeleid. Samen kunnen we borgen dat dit beleid afgestemd kan worden op actuele ontwikkelingen en de grote opgaven rond het omvormen van het landelijk gebied in relatie tot bijvoorbeeld stikstofreductie, bossenstrategie, ontwikkeling van natuurnetwerk en de energietransitie.

Vereniging Natuurmonumenten, Brabants Landschap en Brabantse Milieufederatie gaan graag met u in gesprek over onze zienswijze en het beleidskader Wonen en Werken.

Met duurzame groet, mede namens Vereniging Natuurmonumenten en Brabants Landschap,

<<handtekening>>

Femke Dingemans,
directeur-bestuurder Brabantse Milieufederatie